โครงการเรียนรู้โดยการศึกษารูปแบบทางไกลของกรมส่งเสริมการเกษตร

กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (A–I–C) ในงานส่งเสริมการเกษตร

คณะทำงานจัดทำบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์
เพื่อพัฒนาบุคลากรกรมส่งเสริมการเกษตรผ่านระบบทางไกล
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

ปี ๒๕๖๑

คณะทำงานผลิตบทเรียน
วิชากระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ในงานส่งเสริมการเกษตร

1. นายวิบูลย์ ไชยวรรณ	ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการการเกษตรที่ 7 จังหวัดนครราชสีมา	ที่ปรึกษา
2. นายเสงี่ยม กอนไธสง	ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ	ที่ปรึกษา
3. นายนครินทร์ บุญกองแก้ว	ผู้อำนวยการกลุ่มวิชาการส่งเสริมการเกษตร	ที่ปรึกษา
4. นางอภิญญา พรหมมีชัย	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาบุคลากร	ประธานคณะทำงาน
5. นางสินีนาฏ กาญจนเกียรติกุล	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ	คณะทำงาน
6. นางน้ำเงิน ยศสูงเนิน	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
7. นางสาววรรณรีย์ คนขยัน	นักวิชาการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
8. นางสาวชื่นดวงใจ คงบาล	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
9. นางสาวรุ่งทิวา วงศ์รักษ์งาน	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
10. นางสาวปิยนันท์ บุญสร้าง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
11. นายเมธี มุ่งเอื้อมกลาง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
12. นางสาวเดือนเพ็ญ คำพวง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
13. นายสราวุฒิ พูลศรี	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงาน
14. นางสาววนิดา อาจกล้า	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ	คณะทำงาน
15. นางสาวนงลักษณ์ บำราชภัย	เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน	คณะทำงาน
16. นางสาววัชรี ถิรประภัสสร	พนักงานพิมพ์ ส3	คณะทำงาน
17. นางสาวนิชาภา อาจสินสุข	เจ้าพนักงานธุรการ	คณะทำงาน
18. นางสาวสุภาวดี ภูมิมาลี	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ	คณะทำงานและเลขานุการ

คำนำ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีหน้าที่ในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเกษตรแก่เกษตรกร โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกษตรกรไปในแนวทางที่ดีขึ้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ในงานส่งเสริมการเกษตร เป็นเทคนิคที่ง่ายและสามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสำหรับการวางแผนพัฒนางานด้านการส่งเสริมการเกษตร และการกำหนดแผนปฏิบัติ และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการระดมความคิดเห็น และขั้นตอนที่จะรวมความคิดและความต้องการไว้ในแผนได้ การวิเคราะห์ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของของเกษตร และองค์กรเกษตรกรเป็นสิ่งจำเป็นที่นักส่งเสริมการเกษตรต้องตระหนักและฝึกฝนจนสามารถทำงานร่วมกับเกษตรกรได้ดี ตลอดจนร่วมศึกษาค้นคว้า เก็บข้อมูล ร่วมวิเคราะห์ และเผยแพร่ ขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมาย สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดความผูกพันและศรัทธา ตลอดจนเกิดความเชื่อมั่นต่อนักส่งเสริมการเกษตร และส่งผลให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

คณะทำงานผลิตบทเรียน
วิชา กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ในงานส่งเสริมการเกษตร
กรกฎาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

รายการ **หน้า**

คณะทำงาน

คำนำ

รายละเอียดวิชา

- คำอธิบายวิชา (ก)
- วัตถุประสงค์ (ก)
- รายชื่อบทการเรียนรู้ (ข)

คำชี้แจงการเรียนรู้

- การดำเนินการเรียนรู้ (ง)
- การทำกิจกรรม e-Learning (ง)
- การประเมินผลการเรียนรู้ (ง)
- คำแนะนำการเข้าใช้ e-Learning (ง)

รายการผลิตสื่อ

บทที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ๑

ตอนที่ ๑.๑ ความหมาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร ๒

เรื่องที่ ๑.๑.๑ ความหมายของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ๒

เรื่องที่ ๑.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ๓

เรื่องที่ ๑.๑.๓ ความสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร ๔

เรื่องที่ ๑.๑.๔ ประโยชน์จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร ๕

ตอนที่ ๑.๒ ขั้นตอน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร ๖

เรื่องที่ ๑.๒.๑ ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชน ๖

เรื่องที่ ๑.๒.๒ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชน ๗

บทที่ ๒ การมีส่วนร่วมของชุมชน ๑๐

ตอนที่ ๒.๑ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร ๑๑

เรื่องที่ ๒.๑.๑ ความหมาย ลักษณะ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร ๑๑

เรื่องที่ ๒.๑.๒ ประโยชน์ ปัจจัย และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน ๑๓

สารบัญ

รายการ	หน้า
ตอนที่ ๒.๒ แนวทางการจัดการ และการสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร	๑๕
เรื่องที่ ๒.๒.๑ แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร	๑๕
เรื่องที่ ๒.๒.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร	๒๐
บทที่ ๓ ขั้นตอนการประชุม A-I-C	๒๒
ตอนที่ ๓.๑ ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)	๒๓
เรื่องที่ ๓.๑.๑ ความหมาย ความเป็นมาของกระบวนการ A-I-C	๒๓
เรื่องที่ ๓.๑.๒ ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ A-I-C	๒๖
ตอนที่ ๓.๒ ขั้นตอนกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)	๒๗
เรื่องที่ ๓.๒.๑ การเตรียมการก่อนเริ่มกระบวนการ A-I-C	๒๗
เรื่องที่ ๓.๒.๒ ขั้นตอนการประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)	๒๘
เรื่องที่ ๓.๒.๓ ปัจจัยที่จะทำให้การประชุมประสบความสำเร็จและจุดเด่นของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)	๓๓
บทที่ ๔ กรณีศึกษา	๓๖
กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม A-I-C กลุ่มนาแปลงใหญ่บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ตำบลบัลลังค์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา	๓๗
บรรณานุกรม	๓๙

รายละเอียดชุดวิชา

คำอธิบายชุดวิชา กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ในงานส่งเสริมการเกษตร

ในการผลิตวิชา กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ในงานส่งเสริมการเกษตร ได้รวบรวมเนื้อหาสาระ ประสบการณ์และหลักการทฤษฎีที่เกี่ยวกับ แนวคิด ประสบการณ์ และกรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อนำเสนอเนื้อหาสาระและถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้ศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคกระบวนการ A-I-C

2. เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถนำเทคนิคกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ไปปรับใช้ในการจัดทำแผนด้านการเกษตรให้เหมาะสมภายในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

นักวิชาการ เจ้าพนักงาน และผู้ทำงานด้านส่งเสริมการเกษตร

รายชื่อบทการเรียนรู้

๑. ปฐมนิเทศวิชาและประเมินผลตนเองก่อนเรียน

๒. บทที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

ตอนที่ ๑.๑ ความหมาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๑.๑.๑ ความหมายของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

เรื่องที่ ๑.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

เรื่องที่ ๑.๑.๓ ความสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๑.๑.๔ ประโยชน์จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

ตอนที่ ๑.๒ ขั้นตอน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๑.๒.๑ ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชน

เรื่องที่ ๑.๒.๒ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชน

๓. บทที่ ๒ การมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ ๒.๑ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๑.๑ ความหมาย ลักษณะ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๑.๒ ประโยชน์ ปัจจัย และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ ๒.๒ แนวทางการจัดการ และการสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๒.๑ แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๒.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

๔. บทที่ ๓ ขั้นตอนการประชุม A-I-C

ตอนที่ ๓.๑ ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๑.๑ ความหมาย ความเป็นมาของกระบวนการ A-I-C

เรื่องที่ ๓.๑.๒ ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ A-I-C

ตอนที่ ๓.๒ ขั้นตอนกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๒.๑ การเตรียมการก่อนเริ่มกระบวนการ A-I-C

เรื่องที่ ๓.๒.๒ ขั้นตอนการประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๒.๓ ปัจจัยที่จะทำให้การประชุมประสบความสำเร็จ และจุดเด่นของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

๕. บทที่ ๔ กรณีศึกษา

กรณีศึกษาเรื่อง กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม A-I-C กลุ่มนาแปลงใหญ่บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ตำบลบัลลังค์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา

๖. สรุปและประเมินผลหลังเรียนและการสอบ

คำชี้แจงการเรียนรู้

๑. การดำเนินการเรียนรู้

ดำเนินการเรียนรู้ดังนี้

๑) ศึกษาแนวการเรียนรู้

๒) ศึกษาตามประเด็นเนื้อหาสาระ

๓) ทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่กำหนด

๒. การทำกิจกรรม e-Learning

ให้ผู้เรียนทำกิจกรรม e-Learning ในประเด็นต่างๆ ในแต่ละสัปดาห์ ดังนี้

สัปดาห์ที่ ๑ ปฐมนิเทศวิชา/ประเมินผลตนเองก่อนเรียน / บทที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

สัปดาห์ที่ ๒ บทที่ ๒ การมีส่วนร่วมของชุมชน

สัปดาห์ที่ ๓-๔ บทที่ ๓ ขั้นตอนการประชุม A-I-C

สัปดาห์ที่ ๕ บทที่ ๔ กรณีศึกษา กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม A-I-C กลุ่มนาแปลงใหญ่ บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ตำบลบัลลังค์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา

สัปดาห์ที่ ๖ สรุป/ประเมินหลังเรียน/สอบ

๓. การประเมินผลการเรียนรู้

๑) การเข้าร่วมการเรียนรู้ทุกสัปดาห์

๒) การทำกิจกรรมในการเรียนรู้ทุกบท

๓) การประเมินผลจากการสอบวิชาได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

ผลการตัดสินการเรียนรู้

P = ผ่าน

U = ไม่ผ่าน

I = ไม่สมบูรณ์

๔. คำแนะนำการเข้าใช้บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์

ให้ผู้เรียนศึกษาการเรียนรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตโดยปฏิบัติตามขั้นตอน ดังนี้

๑) เข้าเว็บไซต์ **http://www.e-learning.doae.go.th/moodle**

๒) เข้าลงทะเบียนในระบบ โดยใส่ User/Password ตามที่กำหนดไว้

บทที่ ๑
การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

๑. นางสาววรรณรีย์ คนขยัน
นักวิชาการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๒. นางสาวชื่นดวงใจ คงบาล
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๓. นางสาวรุ่งทิวา วงศ์รักษ์งาน
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๔. นางสาวสุภาวดี ภูมิมาลี
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๑
การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

ตอนที่ ๑.๑ ความหมาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร
เรื่องที่ ๑.๑.๑ ความหมายของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน
เรื่องที่ ๑.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน
เรื่องที่ ๑.๑.๓ ความสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร
เรื่องที่ ๑.๑.๔ ประโยชน์จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร
ตอนที่ ๑.๒ ขั้นตอน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร
เรื่องที่ ๑.๒.๑ ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชน
เรื่องที่ ๑.๒.๒ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชน

ตอนที่ ๑.๑ ความหมาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

ความหมาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร เป็นเนื้อหาสาระที่ได้ศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงหลักการวิชาการ และประสบการณ์เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร มีรายละเอียด คือ

เรื่องที่ ๑.๑.๑ ความหมายของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

การที่จะดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน นักส่งเสริมการเกษตรจำเป็นต้องเข้าใจถึงความหมายของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน ในด้านวิชาการ มีนักการศึกษาให้ความหมายการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนไว้หลากหลายความหมาย ดังนี้

ชยันต์ วรรธนะภูติ (๒๕๔๐) กล่าวถึงการศึกษาการวิเคราะห์ชุมชน คือ การพยายามมุ่งที่จะศึกษาศักยภาพของชุมชน องค์กรชาวบ้าน และบทบาทของผู้นำในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน โดยการวิเคราะห์ชุมชนมีหลักเกณฑ์ที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นการวิเคราะห์แยกย่อยให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาจากปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น การเข้ามาของรัฐ และปัจจัยภายในซึ่งอาจหมายถึงบทบาทของผู้นำ องค์กรชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้านชนชั้น และที่สำคัญ คือ พลังเหล่านี้ซึ่งมีกลุ่มต่าง ๆ เป็นตัวผลักดันภายใต้กรอบและเงื่อนไขทางวัฒนธรรม

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๘) กล่าวถึง การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนว่าหมายถึง การค้นหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ทำไมคนไทยปลูกข้าว แต่กลับไม่มีข้าวกิน เป็นต้น เพื่อดูเบื้องหลังสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นมูลเหตุจูงใจ ความหมายต่าง ๆ หมายถึง การแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็นชิ้นส่วนย่อย ๆ แล้วค้นหา

โครงสร้างดังกล่าว สาหรับการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนเสนอการวิเคราะห์ชุมชน สังคม ว่าเป็นการวิเคราะห์ประวัติ ความเป็นมาของชุมชน ชีวิตของคนในชุมชน ลักษณะทางกายภาพโครงสร้างปัจจุบันด้านต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา พลังของการแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ทบทวนอดีตและปัจจุบัน การดำรงชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงการทบทวนตนเองของนักพัฒนาและชาวบ้าน และกิจกรรม กระบวนการทำงานที่ได้ลงมือไป ทั้งนี้ จะช่วยให้บุคคลภายนอกนักพัฒนามีความเข้าใจชุมชนอย่างรอบด้านและลุ่มลึก เพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อชุมชนและสังคมตนเอง

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (๒๕๕๔) กล่าวถึง การวิเคราะห์ชุมชน คือ การมองและทำความเข้าใจชุมชนโดยพิจารณาแยกย่อยองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ซึ่งถ้าเป็นชุมชนก็คือ การศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหรือระบบย่อยๆ ของสังคมหรือองค์ประกอบย่อย ๆ ของชุมชน หรือโครงสร้างและองค์ประกอบของชุมชน ตลอดจนหน้าที่ของชุมชนนั้นเอง

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาชุมชน หมายถึงกระบวนการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม อย่างรอบด้าน และเป็นองค์รวมเพื่อนำไปสู่การแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา หรือการกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการเกษตร หรือการพัฒนาชุมชน รวมถึงการวางแผนส่งเสริมการเกษตร และการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ได้ อย่างเหมาะสม

เรื่องที่ ๑.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ข้อมูลของการวิเคราะห์ชุมชนประเภทนี้ มักจะเป็นการศึกษาชุมชนที่ต้องการทำการเก็บข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์ชุมชนมีลักษณะเป็นการบรรยายมากกว่าที่จะเป็นการอธิบายหาเหตุและผลในเรื่องของความสัมพันธ์ของข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้ อาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวและข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชนสามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาต่อไป

๒) การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อทดสอบข้อเท็จจริงต่าง ๆ คือ การทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าเป็นจริงหรือไม่ เกี่ยวกับชุมชนอย่างไรบ้าง การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้ จึงเป็นการวิเคราะห์เฉพาะเรื่องที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตามวัตถุประสงค์ หรือสมมติฐานที่มีอยู่ เช่น การวิเคราะห์ชุมชนเกี่ยวกับความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ภายในชุมชน หลังจากตั้งวัตถุประสงค์เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้ง และนำไปทดสอบสมมติฐานต่าง ๆ จึงเป็นการวิเคราะห์ชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น

๓) การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในงานพัฒนา ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชนจะมีลักษณะที่พิจารณาปัญหาต่าง ๆ มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ นำไปแก้ไขปัญหาและใช้ประโยชน์ในการวางแผนในระดับนโยบายที่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้ การวิเคราะห์ชุมชนนี้

ยังใช้ทฤษฎีชุมชนประกอบการอธิบายสาเหตุและแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อที่จะแยกแยะประเภทข้อมูลต่าง ๆ ในการที่จะตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน ซึ่งอาจจะใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณหรือคุณภาพก็ได้

๔) การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้จะใช้เวลาในการวิเคราะห์ชุมชนไม่มากนัก มักจะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เท่าที่สามารถจะทำได้ หลังจากนั้นจะเป็นการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เพื่อจะได้นำไปดำเนินการวางแผนแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหา จนกระทั่งมีการประเมินผลระยะแรกของโครงการที่ได้ดำเนินไป

๕) การวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน การวิเคราะห์ในลักษณะเช่นนี้ เป็นการค้นหาปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยความร่วมมือกันระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวินิจฉัยชุมชนที่เกิดจากการติดต่อสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนความรู้ในเชิงการวิเคราะห์ระหว่างนักพัฒนากับชาวบ้าน เพื่อหาข้อเท็จจริงนำไปแก้ไขปัญหาของชุมชนต่อไป

๖) การวิเคราะห์ชุมชนโดยบุคคลภายในชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้ เป็นการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของชุมชนโดยบุคคลภายในชุมชนเอง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ครูในชุมชน และชาวบ้าน เป็นการวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือในแง่ที่ว่าบุคลภายในชุมชนได้ตระหนัก และ มีจิตสานึกที่จะพัฒนาชุมชนด้วยความรู้ความสามารถของตน การวินิจฉัยปัญหาความต้องการจะมีลักษณะที่จะเป็นความต้องการของชุมชนมากที่สุด อนึ่งลักษณะการวิเคราะห์ชุมชนแบบนี้ จะต้องทำการวิเคราะห์โดยกลุ่มบุคคลหรือเป็นคณะกรรมการ จะทำให้ได้ข้อสรุปในด้านปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริงมากที่สุด

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักพัฒนาและชุมชน ในการร่วมหาข้อเท็จจริง พร้อมพิสูจน์สมมติฐานที่ตั้งไว้ นำไปสู่การวางแผนการดำเนินแก้ไขปัญหา หรืองานพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

เรื่องที่ ๑.๑.๓ ความสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

นักส่งเสริมการเกษตรส่วนมากเป็นบุคคลภายนอกชุมชนที่มีความปรารถนาดีที่จะเข้าไปช่วยเหลือหมู่บ้าน และคาดหวังว่าหมู่บ้านจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ดีขึ้น การนำกิจกรรมการพัฒนาต่างๆไปสู่ชุมชนก็จำเป็นต้องมีการศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนอย่างถ่องแท้ เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ในทางกลับกัน หากนักพัฒนาละเลยหรือขาดความสามารถในการศึกษาชุมชน กิจกรรมที่นักส่งเสริมการเกษตรเสนอให้กับชุมชนปฏิบัติจะกลายเป็นการยัดเยียด แทนที่จะเป็นการแก้ปัญหาอาจกลายเป็นการสร้างปัญหาเพิ่มขึ้น ความสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน มีดังนี้

๑) ช่วยให้นักส่งเสริมการเกษตรเข้าใจถึงระบบความคิดของเกษตรกร และเข้าใจวิถีชุมชน

๒) เพื่อให้การทำงานของนักส่งเสริมการเกษตร หรือการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเกษตรมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับวิถีชาวบ้าน โดยการศึกษาชุมชนจะทำให้นักส่งเสริมการเกษตรได้เข้าใจชุมชนอย่างมาก และสามารถกำหนดแนวทางสนับสนุนการพัฒนาชุมชนได้ตรงกับสภาพความเป็นจริง

๓) ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันถึงสถานการณ์ของชุมชน และแสวงหาแนวทางในการพัฒนา หรือแสวงหาทางเลือกร่วมกัน ซึ่งชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และเป็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่ชุมชน

๔) เป็นกระบวนการวิจัยที่สร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ขณะที่ในระหว่างกระบวนการศึกษาชุมชนการได้ทำงานศึกษาร่วมกันของทีมผู้ศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นการศึกษาที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม กระบวนการศึกษาจะสร้างความเข้าใจอันดี ร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ทั้งในส่วนของชุมชนและทีมผู้วิจัยซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายได้ร่วมมือใน การพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ขณะเดียวกันข้อมูล ข้อเท็จจริงจากการศึกษาชุมชนจะมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึก และสร้างความตระหนัก

๕) ทำให้ทุกฝ่ายทั้งในชุมชน และนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตร งานพัฒนาและฝ่ายที่กำหนดนโยบาย ได้มีความตื่นตัว และสนใจในการพัฒนาชุมชนเกษตรอย่างจริงจัง

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนนั้น มีความสำคัญต่อนักส่งเสริมการเกษตรอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนจะช่วยให้นักพัฒนาเข้าใจถึงสภาวการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความต้องการ และปัญหาของชุมชนนั้น ๆ อันจะนำไปสู่การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชนต่อไป ซึ่งโครงการดังกล่าวจะเกิดขึ้น และดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนโดยแท้จริง

เรื่องที่ ๑.๑.๔ ประโยชน์จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระหว่างกระบวนการศึกษาชุมชนและผลจากการศึกษาชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตรในระดับต่าง ๆ ดังนี้

๑. ทำให้สมาชิกและทุกภาคส่วนเกิดการพัฒนาตนเอง เกิดการรู้จักคิด วิเคราะห์เป็น การพัฒนาที่ทำให้เกิดความรู้และเป็นกระบวนการทางปัญญา

๒. เกิดการปรับความคิด ทัศนคติ คลี่คลายปมอันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นของการทำงานร่วมกันและเกิดเป็นพลังร่วมพลังเสริม และพลังขับเคลื่อนที่นำไปสู่การสร้างความเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา ในการแก้ปัญหาต่อไปในอนาคต

๓. ทำให้เห็นศักยภาพของคนการดำเนินการในรูปแบบที่เน้นคนในชุมชนเป็นตัวตั้งทำให้เห็นศักยภาพของคนในชุมชน และเกิดการรวมตัวของกลุ่ม และเครือข่ายที่มีศักยภาพต่างกัน ทำให้เกิดการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายที่เข้มแข็งรวมทั้งเกิดความเอื้ออาทรต่อกัน

๔. เป็นเครื่องมือในการรู้จักตนเอง และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาโครงการที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงขององค์กรชุมชน และท้องถิ่นซึ่งจะทำให้การทำงานร่วมกับภาคีพัฒนาภายนอกทั้ง ภาครัฐ และเอกชนสามารถตอบสนององค์กร และชุมชน ได้ตรงเป้ายิ่งขึ้น

๕. เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้สมาชิกตื่นตัวมาขับเคลื่อนการแก้ปัญหาร่วมกันกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกหรือชุมชนจากการปฏิบัติจริงในการแก้ไขปัญหา และการร่วมคิดที่จะแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุการแก้ไขที่จะเกิด ความตระหนัก และรับผิดชอบซึ่งจะก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองในชุมชน

๖. ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรอบด้านทุกมิติอย่างสมดุล กระบวนการจัดทำแผนที่มีการคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรอบด้านทุกมิติอย่างสมดุล ทำให้เกิดวิธีการศึกษา และเกิดเชื่อมโยงในการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถี และความเป็นไปในองค์กร หรือชุมชนแบบบูรณาการที่กล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นผลจากกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระหว่างกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน และผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการบริหาร หรือการขับเคลื่อนแผน เครือข่าย และภาคีที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันอย่างแข็งขัน จริงจัง และต่อเนื่องซึ่งจะทำให้เกิดสัมฤทธิผลในที่สุด

ตอนที่ ๑.๒ ขั้นตอน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชนในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๑.๒.๑ ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชนทำเพื่อต้องการทราบว่าปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรและชุมชนคืออะไร สาเหตุของปัญหาและความต้องการเป็นอย่างไร และจะนำไปวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาต่อไป สิ่งสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ชุมชนคือ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบคำตอบของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาก็ย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น ขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชน มีอยู่ ๔ ประการดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ถ้าหากปัญหาและความต้องการมีหลายอย่างในขณะเดียวกันจะต้องเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

๒. ศึกษาสาเหตุของปัญหา เป็นการค้นหาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่างๆ เป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งวิธีการหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการในชุมชนนั้น มีหลายวิธีได้แก่ การสังเกต การศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิหลังของชุมชน การสัมภาษณ์ เป็นต้น

๓. ศึกษาความสามารถในการแก้ไขปัญหา ใครคือคนที่จะสามารถทำได้

๔. ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน มีการวางแผนการดำเนินการต่างๆ ซึ่งมีหลายวิธีดังนี้

๔.๑ การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจเก็บข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานในชุมชน และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อที่จะดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยวิธีการนี้ ประชาชนไม่ได้มาเกี่ยวข้องด้วย

๔.๒ การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานและผู้นำชุมชนตลอดจนองค์กรชุมชน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้ได้ทราบความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย แต่อาจจะมีข้อเสียเปรียบในแง่ที่ฝ่ายผู้นำชุมชนอาจจะไม่กล้าพูด ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำให้อาจจะเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นเสียมากกว่า

๔.๓ การแยกประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนระหว่างฝ่ายประชาชนกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือองค์กรเอกชน จะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่ หลังจากนั้นเมื่อต่างฝ่ายได้ข้อสรุปและมาประชุมพิจารณาวิเคราะห์สรุปร่วมกันอีกครั้งหนึ่งก็จะได้ข้อสรุป ลู่ทางการวางแผนแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน

๔.๔ ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน อาสาสมัคร และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อวางแผนหาลู่ทางแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนภายในชุมชนได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองได้รู้จักการวิเคราะห์ชุมชนของตนโดยมีเจ้าหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

๔.๕ การประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนเอง ปราศจากการช่วยเหลือหรือมีที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนช่วยและหาแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์ชุมชนนักส่งเสริมการเกษตรจำเป็นต้องเข้าใจถึงหลักการขั้นตอน และวิธีการศึกษาการวิเคราะห์ชุมชน เพราะการเข้าใจหลักการดังกล่าวจะเป็นการปูพื้นฐานสู่การลงปฏิบัติวิเคราะห์ชุมชน ทำให้เกิดกรอบในการลงวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนักส่งเสริมการเกษตรไม่ใช้ความคิดของตนเองในการมองชุมชนเพียงอย่างเดียว การวางแผนการพัฒนาจึงจะเป็นไปตามความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

เรื่องที่ ๑.๒.๒ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชน

หลักการเกี่ยวกับการวิเคราะห์ชุมชนที่สำคัญอีกประการก็คือ ผู้ศึกษาจะต้องพิจารณาบุคคล ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้มีบทบาทในการวิเคราะห์และผู้ที่จะให้ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ที่ถูกต้อง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

๑. บุคคลที่มีบทบาทในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน

บุคคลผู้มีบทบาทในการวิเคราะห์ชุมชนว่า แบ่งได้เป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

๑.๑ การวิเคราะห์ชุมชนโดยฝ่ายชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องที่สุด เพราะชาวบ้านย่อมรู้จัก และมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ ได้ดีกว่าบุคคลภายนอก

๑.๒ การวิเคราะห์ชุมชนโดยฝ่ายชาวบ้านร่วมกับนักพัฒนา เป็นการประนีประนอมหรือเป็นการพบกันครึ่งทาง เพราะเหตุที่ความสามารถในการวิเคราะห์ของชาวบ้านเกิดจากการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น เพื่อนาไปสู่การตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติร่วมกัน

๑.๓ การวิเคราะห์ชุมชนโดยนักพัฒนา เป็นการที่นักพัฒนาจะสามารถดำเนินบทบาทในการกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเป้าหมาย

๒. บุคคลผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

ในหมู่บ้านมีบุคคลมากมายที่จะนำสู่การวิเคราะห์ ซึ่งจะทำให้นักส่งเสริมการเกษตรได้เข้าใจชุมชนเป็นอย่างดีและนำสู่การอยู่ร่วมกับชาวบ้าน ในอันที่จะร่วมกันดำเนินงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และนำสู่เป้าหมายของงานพัฒนาได้อย่างราบรื่น ทรัพยากรบุคคลเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างยิ่ง บุคคลที่จะให้ข้อมูลในการวิเคราะห์ต่อนักส่งเสริมการเกษตร มี ๓ กลุ่ม คือ

๑. คนสูงอายุ คนชราในหมู่บ้าน จากการที่นักส่งเสริมการเกษตรรู้จักเข้าไปพูดคุยกับคนรุ่นนี้จะทำให้นักส่งเสริมการเกษตรได้เห็นและรับรู้สภาพของหมู่บ้านในอดีต หรือประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นอย่างดี ตลอดจนประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เคยได้พบเห็นในปัจจุบัน คนชราในหมู่บ้านจะเป็นแหล่งข้อมูลอย่างดีในการที่จะค้นคว้าไปถึงสภาพชุมชนในอดีตและคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนในแง่มุมของวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ได้ปรากฏและปฏิบัติอยู่ในหมู่บ้าน

๒. คนหนุ่มคนสาว จะทำให้นักส่งเสริมการเกษตรได้เรียนรู้สภาพปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบันได้จากการ พูดคุยกับบุคคลกลุ่มนี้ และจะได้รับรู้สภาพความรู้สึกนึกคิดในปัจจุบัน การดิ้นรนต่อสู้กับชีวิต วิถีการดำรงชีวิต ความทุกข์ยากหรือความสมหวังของชีวิต เป็นวัยหลักของการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งหลังจากพูดคุยกับคนสองวัยนี้ การวิเคราะห์ โดยการทำรายละเอียดของเนื้อหาสาระจากสิ่งที่ได้รับรู้ ทำให้นักนักส่งเสริมการเกษตรสามารถจะเห็นภาพ ซึ่งจะนำสู่ความเข้าใจสภาพสังคมและวิถีชีวิตโดยรวมของสังคมที่ดำรงอยู่ปัจจุบัน

๓. กลุ่มเยาวชน และเด็กวัยเรียน เป็นกลุ่มทรัพยากรบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นภาพกว้าง ๆ ของแนวโน้มในอนาคตได้ อันจะเป็นข้อมูลในการที่จะเป็นข้อมูลในการที่จะเป็นตัวกำหนดในการปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ชุมชน นั้นมีหลายกลุ่ม และแต่ละกลุ่มมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ชุมชน เพราะการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้ทราบถึงข้อเท็จจริงตามความต้องการของชุมชนได้นั้น ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมในทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการศึกษา และบุคคลที่ให้ข้อมูล ยิ่งมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบถึงปัญหาย่อมมีมากขึ้นเท่านั้น

การที่นักส่งเสริมการเกษตรจะสามารถเข้าใจในชุมชนได้อย่างดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องลงไปศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนจากสนาม โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาชุมชนจนถึงเทคนิควิธีการวิเคราะห์ชุมชน เพื่อดูถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ของชุมชน และศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรเป็นตัวกำหนด การเปลี่ยนแปลง และแยกแยะ ทำความเข้าใจกับปัญหาการพัฒนาที่มี

ความสลับซับซ้อน และ ความต้องการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคล ความสัมพันธ์ทางสังคมชนชั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย และสิ่งสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ชุมชน คือ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบคำตอบของปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหาก็ย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น

บทที่ ๒
การมีส่วนร่วมของชุมชน

๑. นายเมธี มุ่งเอื้อมกลาง
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๒. นายสราวุฒิ พูลศรี
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๓. นางสาววนิดา อาจกล้า
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๔. นางสาวสุภาวดี ภูมิมาลี
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๒
การมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ ๒.๑ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๑.๑ ความหมาย ลักษณะ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๑.๒ ประโยชน์ ปัจจัย และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ ๒.๒ แนวทางการจัดการ และการสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๒.๑ แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๒.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

ตอนที่ ๒.๑ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิดซึ่งเป็นการสื่อสารสองทาง ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชนหรือองค์กรในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย มีรายละเอียด คือ

เรื่องที่ ๒.๑.๑ ความหมาย ลักษณะ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

๑. ความหมายการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

การให้ความหมายคำจำกัดความการมีส่วนร่วม มีมากมายหลายทัศนะมีทั้งความหมายกว้างและความหมายแคบ ในบริบทของลักษณะงาน ในแง่มุมประเด็นต่างๆแต่ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในแง่ของการพัฒนา “การมีส่วนร่วม” (Participation) หมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริมชักนำและสร้างโอกาสให้กับประชาชนทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัคร เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่องแล้วแต่กรณี (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, ๒๕๒๗)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๒๖) ให้ความหมายว่า เป็นกิจกรรมในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ ในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นผลกระทบมาถึงตน

ยุพาพร รูปงาม (๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดาเนินงานพัฒนา ร่วมคิดตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเองเน้น

การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

มรกต ศรีรัตนา (๒๕๓๕) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดการร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

กล่าวโดยสรุปความหมายของ การมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การที่เกษตรกรหรือกลุ่มบุคคลมีแนวคิดหรือจุดมุ่งหมายที่เหมือนกัน เข้ามาดำเนินการร่วมกันให้แล้วเสร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด แล้วรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะการตัดสินใจ การปฏิบัติ ผลประโยชน์ และการประเมินผล

๒. ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร แบ่งออกเป็น ๕ ลักษณะ คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม (Organizer)

๒) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุแห่งปัญหาและแนวทาง ต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

๓) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหา และวางแผนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันกับผู้ปฏิบัติงานสนาม

๔) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา

๕) การมีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม

๓. รูปแบบของการมีส่วนร่วม

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ

๑. การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจและร่วมเข้าไปแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

๒. การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยมีบุคคลอื่นมาชักจูงและบังคับแล้วจึงจะเข้าไปมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงหรือผ่านองค์กรผู้แทนหรือกรรมการกลุ่มหรือชุมชน

การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ

๒.๑) การมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

๒.๒) กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ อิสรภาพที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกหรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่

๒.๓) การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่เกิดจากการบังคับ หรือขู่เข็ญจากผู้ที่เหนือกว่า

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้นขั้นแรกจะต้องเกิดขึ้น จากจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนที่จะร่วมมือร่วมใจกันอย่างเต็มใจเต็มกำลังตามความรู้ ความสามารถของตนเองในการเข้าแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยร่วมกันวางแผน จัดรูปแบบ วางเป้าหมายรวมถึงการจัดหางบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเองตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชน ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนามีลักษณะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ดำเนินการโดยลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ปรากฏ เช่น การร่วมคิด ร่วมศึกษา วางแผนดำเนินการตัดสินใจควบคุมติดตามประเมินผล ร่วมลงทุนและร่วมรับผลประโยชน์

เรื่องที่ ๒.๑.๒ ประโยชน์ ปัจจัย และเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑. ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

ประโยชน์ที่จะได้จากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรขึ้นอยู่กับความจริงใจ และความจริงจังในการดำเนินการด้วยซึ่งประโยชน์โดยทั่วไป ได้แก่

๑.๑ การเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ การให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นต่างๆ จะช่วยให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่ครบถ้วนรอบคอบมากขึ้นนอกจากนั้นยังช่วยให้เกิดทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบและได้รับการยอมรับมากขึ้นโดยเฉพาะการตัดสินใจที่กระทบกับเกษตรกรโดยตรง

๑.๒ ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นรับทราบข้อมูลคำอธิบายต่างๆ เห็นประโยชน์ส่วนรวมที่จะได้รับจะช่วยลดความระยะเวลาแต่เมื่อเกษตรกรยอมรับ การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติจะรวดเร็วขึ้น

๑.๓ การสร้างฉันทามติ สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันการสร้างฉันทามติอาจเป็นเรื่องยาก สังคมเรากลายร่างเป็นพหุลักษณ์และต้องยอมรับความหลากหลายแตกต่างทางความคิด กลไกที่ช่วยให้ความแตกต่างนั้นได้มีการแลกเปลี่ยน คือ กลไกการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในทางหลักการเราเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของเกษตรกรอาจช่วยป้องกันความขัดแย้งได้

๑.๔ ร่วมมือในการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรเมื่อประสบความสำเร็จจะทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

๑.๕ ช่วยทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับเกษตรกร การมีส่วนร่วมของเกษตรกรช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดความใกล้ชิด สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ผู้บริหารท้องถิ่นจะไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของเกษตรกรและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของเกษตรกร

๑.๖ ช่วยพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน การมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป็นการถ่ายทอดความรู้ เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

๑.๗ ช่วยทำให้เกษตรกรสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น การมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มทุนทางสังคม และช่วยเสริมสร้างให้เกษตรกรกระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

๒. ปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาในด้านการเกษตร สำหรับเมืองไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เป็นเพราะค่านิยมและความคาดหวังของเกษตรกรไทยที่จะเป็นเพียงผู้รับบริการทางการเกษตรจากรัฐ หรือองค์กรของรัฐ ปัจจัยพื้นฐาน ในการระดมการมีส่วนร่วม ของประชาชนไว้ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ปัจจัยสิ่งของจูงใจ สภาพความเป็นจริงของชาวชนบทที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่ การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการแรก การที่มองเห็นว่าตนจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

ประการที่สอง การที่ได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อน ให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

๒) ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม ชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วม หรือเข้าร่วมแล้วไม่ได้รับผลดังที่คาดคิดไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ไม่ได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบ แบบแผน และลักษณะการทำงาน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วมจึงควรมีลักษณะ

- เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชน มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจในรูปของการมีตัวแทนหรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้
- ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจนเพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนได้ตามสภาพเป็นจริงของตน
- กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอน ว่าจะทำอะไร

๓) ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่งๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วย ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ก็ไม่อาจจะกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่จะขึ้นอยู่กับ การกำหนดและการจัดสรรของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

นอกจากปัจจัยสำคัญ ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังต้องอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้

๑. ประชาชนต้องมีเวลา

๒. ประชาชนต้องไม่เสียเงินมากเกินกว่าที่คาดว่าจะได้รับผลตอบแทน

๓. ประชาชนต้องมีความสนใจ

๔. ประชาชนต้องสามารถส่งสารกัน รู้เรื่องทั้งสองฝ่าย

๕. ประชาชนต้องไม่รู้สึกว่ากระทบกระเทือนต่อตำแหน่ง หน้าที่ หรือสภาพทางสังคม

ดังนั้นเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ มีความพร้อมทั้งความสามารถ ความเต็มใจ และอิสรภาพ นอกจากนั้นจะต้องประกอบเงื่อนไขอื่น ๆ อีก เช่น เวลา ความสนใจ ความสามารถในการสื่อสาร และไม่เกิดผลเสียหายต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม รวมทั้งต้องไม่เสียเงินเสียทองในการมีส่วนร่วมด้วย

จากแนวคิดการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้นำไปสู่การปรับกระบวนการเรียนรู้เพราะเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จได้ และภาครัฐเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม การดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการประเมินผลและการรับผลประโยชน์จากการดำเนินการเพื่อให้เกิดรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็ง และบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้อย่างถาวรในอนาคต

ตอนที่ ๒.๒ แนวทางการจัดการ และการสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

เรื่องที่ ๒.๒.๑ แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

แนวทางมีส่วนร่วมของเกษตรกร แบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐโดยการมีส่วนร่วม (Participation) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนในการดำเนินการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทำประโยชน์ช่วยสนับสนุนในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดและยอมรับกันทุกฝ่าย ต่อไปนี้

๑. สร้างการรับรู้ (Perception)

ต้องสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนและภาครัฐ ยอมรับและตระหนักถึงการรับรู้ในสิทธิหน้าที่การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มทุกฝ่าย โดยนักส่งเสริมการเกษตรจะต้องสร้างสำนึกใหม่ว่ากิจการที่ตนรับผิดชอบไม่ใช่ภาครัฐเท่านั้นที่มีสิทธิตัดสินใจ แต่เป็นเกษตรกรที่จะมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมกระทำ หรือตรวจสอบ ถ้านักส่งเสริมการเกษตรไม่ปรับทัศนคติให้ได้ ก็จะต้องเผชิญกับข้อขัดแย้งกับเกษตรกรที่จะเกิดขึ้น ส่วนเกษตรกร ควรจะตระหนักถึงการรับรู้และยอมรับในสิทธิ และหน้าที่ตลอดจนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องเข้าใจว่าตนและผู้อื่นต่างก็มีสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมเสมอ

๒. ปรับทัศนคติ (Attitude)

ต้องปรับทัศนคติและสร้างความเข้าใจของบุคลากรทั้งสองฝ่าย คือทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วม ภาครัฐต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเพื่อการได้ข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงและความคิดที่แตกต่าง นักส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมต้องมีทัศนคติที่ดี ต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีการปรับปรุงบทบาทและค่านิยมและต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และนักส่งเสริมการเกษตรต้องอดทนในการทำงานกับเกษตรกร เพราะต้องใช้ระยะเวลายาวนานอย่างต่อเนื่องในการมีส่วนร่วม และมีความจริงใจกับเกษตรกร และเกษตรกรเองก็ต้องทำความเข้าใจความสำคัญของการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน โดยมีทัศนคติที่ดีต่อนักส่งเสริมการเกษตรในกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างนักส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกร และเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการมีส่วนร่วมแล้วความร่วมมือระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐก็จะพัฒนาอย่างก้าวหน้าต่อไป

๓. คัดเลือกและการสรรหาตัวแทน (Representation)

การคัดเลือกและการสรรหาตัวแทนจะต้องคำนึงถึงประชาชนทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้นมีตัวแทนเข้าไปร่วมในการประสานผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรม โดยคำนึงถึงคุณสมบัติของตัวแทนที่ต้องการด้วย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติ เช่น ทักษะความสามารถที่เกื้อหนุนกัน ความสอดคล้องของเทคโนโลยี วัตถุประสงค์ ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร การตอบสนองซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบ ความมั่นคงด้านการเงินความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น และกลุ่มที่เป็นตัวแทนต้องได้รับความน่าเชื่อถือจากลุ่มหลายกลุ่มหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย และสมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกันซึ่งเป็นที่ต้องตระหนักถึงอีกปัจจัยหนึ่งด้วยเช่นกัน

๔. สร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust)

การมีส่วนร่วมต้องสร้างให้สมาชิกมีความจริงใจและเข้าใจในการเข้าร่วม และผลตอบรับที่ตามมาคือไว้วางใจและความเชื่อมั่น โดยการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน กำหนดให้เป็นเป็นวัฒนธรรมและรูปธรรมขององค์กร ซึ่งการสร้างความความไว้วางใจกัน เชื่อถือ ศรัทธา เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ การสร้างความเชื่อถือและไว้วางใจอาจทำได้จากการดำเนินกิจกรรม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร นำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา ในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอบ่อยครั้ง และทำอย่างตั้งใจทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในองค์กรซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของการร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความสำเร็จ

๕. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing)

ต้องสร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกมาอย่างหลากหลายลุ่มลึกและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหามีหลากหลาย และตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้การตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและการวางแผนดำเนินไปได้อย่างรอบรู้รอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้น โดยการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอในนโยบายที่ตนต้องการมีส่วนร่วม ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นของหน่วยงานที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบายบางส่วนเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นประชาชนที่สนใจการมีส่วนร่วมกับนโยบายใดอาจไปขอความร่วมมือและข้อมูลจากบุคคลและองค์กรเหล่านั้น

๖. ฉันทามติ (Consensus)

การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างฉันทามติ โดยการให้เกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วม ในการหาวิธีแก้ไขปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อนร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคมซึ่งทุกคนยินยอมเห็นพ้องต้องกันใน ทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเสาหลักของการมีส่วนร่วมที่ดีก็คือการที่ประชาชนสามารถที่จะร่วมมือกัน ลดความขัดแย้ง สร้างข้อตกลงที่มั่นคงยืนยาว การยอมรับระหว่างกลุ่ม และหาข้อสรุปร่วมกันได้ทุกฝ่าย แม้ว่าอาจจะมีความเห็นที่แตกต่างกันก็ตามก็ต้องสามารถที่จะปรับความเห็นที่ต่างกัน โดยการเจรจาหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้อย่างสันติวิธีเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เห็นพ้องหรือฉันทามติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

๗. การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction)

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในองค์กร คือ จะต้องจัดกิจกรรมที่ทำให้มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นของกันและกัน เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two Ways Communication) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดอคติที่มีต่อกันและเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นระหว่างผู้ที่เข้าร่วม สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นกลไกที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นกลไกที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลงได้ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรก็เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและรับการสนับสนุนจากภาครัฐ และสาธารณชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับทุกๆคน

๘. ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose)

ต้องกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่อจุดประสงค์อะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจว่าสมควรจะเข้าร่วมหรือไม่ การมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

ให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้เข้าใจตรงกันอย่างชัดเจนไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งขององค์กรอย่างเป็นเอกภาพทางความคิดเห็นและเอกภาพในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรม ว่าต้องมีกิจกรรมเป้าหมายในการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม มีลักษณะและรูปแบบอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจในการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม ต้องระบุว่าในกิจกรรมแต่ละอย่าง มีกี่ขั้นตอนรวมทั้งขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนไหนบ้าง

๙. การประเมินผล (Appraisal)

เนื่องจากการประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วม ต้องมีระบบการประมวลผล และถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารทรัพยากรบุคคลของผู้บริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุดองค์กร การประเมินผลการปฏิบัติงานที่เป็นธรรม โปร่งใสและปราศจากทัศนคติส่วนตัวออกได้มากที่สุดถือว่าองค์กรนั้นใช้เครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรย่อมส่งผลถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพขององค์กรได้เหมือนกัน ซึ่งผลของการประเมินผลก็จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน เพื่อนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาผลการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลงาน จึงต้องเริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมควบคุม ร่วมบำรุงรักษาโครงการ ร่วมติดตาม ร่วมประเมินผล และกิจกรรมที่จัดทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

๑๐. ความโปร่งใส (Transparency)

เนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจสำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินการ ปรับปรุงกลไกการทำงาน การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในองค์กร ประกอบด้วย ความไว้วางใจ การเปิดเผยข้อมูล การเข้าถึงข้อมูล และกระบวนการตรวจสอบ

๑๑. ความเป็นอิสระ (Independence)

การมีส่วนร่วมจะต้องมีการยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน มีอิสระทางความคิด ความเป็นประชาธิปไตยโดยการให้เกียรติ สมาชิกทุกคนในองค์กร การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันซึ่งเงื่อนไขและหลักการที่สำคัญ ของการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือ ความสมัครใจหรือความเป็นอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม การบังคับไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการคุกคาม การระดมและการว่าจ้าง ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

๑๒. ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing)

เนื่องจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรทำให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐจะต้องเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมและเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมด้วยการให้ความรู้ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง โดยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในการสร้างความเข้าใจ ในบทบาทของการมีส่วนร่วมภาคประชาชน รวมทั้งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในการก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม

๑๓. เครือข่าย (Network)

การทำความเข้าใจกัน ส่งเสริมให้มีการผนึกกำลังร่วมกัน ของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนในลักษณะเครือข่าย ต้องผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียว ที่สำคัญต้องเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงานร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ แผนงานที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกัน หรือการทำกิจกรรมร่วมมือกันต้องอาศัยหลายองค์กร ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือกันของสมาชิก ผู้บริหาร และบุคคลในชุมชนเป็นหลัก โดยเครือข่ายความร่วมมือนั้นจำเป็นต้องให้มีตัวแทนของประชาชนมาพบปะพูดคุยเพื่อก่อตัวและกล่าวถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน เครือข่ายการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมกับสมาชิก ประชาชนและกลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาส่วนรวมของคนในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนต่อไป

สรุปได้ว่าแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น จะต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างจิตสำนึก เพื่อให้ภาครัฐและประชาชนรับรู้ปัญหาประกอบกับการสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน หลังจากนั้นสรรหาตัวแทนของแต่ละกลุ่มเพื่อจะได้ประสานประโยชน์ให้ลงตัว แล้วสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจและมีความจริงใจในการเข้าร่วม สามารถทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันได้ แล้วสร้างฉันทามติร่วมกัน แต่ภายในองค์กรจะต้องสร้างให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในองค์กร การทำกิจกรรมใดๆ จะต้องกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมให้ชัดเจน และต้องมีระบบประเมินผลจากกระบวนการของการมีส่วนร่วมทั้งหมด ปรับปรุงกลไกการทำงานให้เกิดความโปร่งใส มีความเป็นประชาธิปไตยยอมรับความคิดเห็นของกันและกันที่สำคัญต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และเมื่อทำงานภายในองค์กรประสบผลสำเร็จแล้วก็จะต้องมองหาพันธมิตรสร้างเครือข่ายเพื่อผนึกกำลังร่วมกัน ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน

เรื่องที่ ๒.๒.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร

การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรกับชุมชน ต้องใช้หลักการให้ชุมชนพึ่งตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นการมีส่วนร่วมในวางแผน ร่วมทำและร่วมทำนุบำรุงมากกว่าการร่วมสมทบในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีมาโดยตลอด ตั้งแต่การวางแผนโครงการ การเสียสละกำลังแรงงานวัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน การมีส่วนร่วมของเกษตรกร เป็นวิธีการที่ประชาชนได้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนในกิจกรรมที่มุ่งสู่การพัฒนาของชุมชน

การเปิดโอกาสให้เกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ซึ่งสามารถจะแบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตร ออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ถือเป็นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาครัฐจะเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ Line และ Facebook

๒. การรับฟังความคิดเห็น (Consult) เป็นกระบวนการที่เปิดให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์

๓. การเกี่ยวข้อง (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของเกษตรกรจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย

๔. ความร่วมมือ (Collaboration) เป็นการให้เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร ผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ

๕. การเสริมอำนาจแก่เกษตรกร (Empower) เป็นขั้นที่ให้บทบาทเกษตรกรในระดับสูงที่สุด โดยให้เกษตรกรเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้เกษตรกรเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด

การสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกร อาจทำได้หลายระดับ และหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้อย่างง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่เกษตรกร การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย จากหลักการและความจำเป็น

ดังกล่าวทำให้การพัฒนาระบบราชการที่ผ่านมาได้รับการพัฒนากระบวนการบริหารราชการ ที่สนับสนุนการปรับกระบวนการทำงานของส่วนราชการ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น การมีส่วนร่วมของเกษตรกรต้องให้เกษตรกรเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทั้ง ๘ ประการ ดังนี้

๑) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการชุมชน

๒) ร่วมค้นหา สร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อแก้ไขและสนองความต้องการของชุมชน

๔) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕) ร่วมปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๘) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดย เอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะเน้นการตัดสินใจของชุมชนและกลุ่ม เป็นประการสำคัญ การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดจากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ เพื่อการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในการวางแผน การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ของการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ หรือดำเนินการตามนโยบาย แผนงาน และโครงการการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดการศึกษา ทั้งในทางสังคม วัตถุ และประโยชน์ส่วนบุคคล รวมทั้ง การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษา

บทที่ ๓
การประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ A-I-C

๑. นางอภิญญา พรหมมีชัย
ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาบุคลากร
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๒. นางสินีนาฏ กาญจนเกียรติกุล
นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๓. นางน้ำเงิน ยศสูงเนิน
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๔. นางสาวปิยนันท์ บุญสร้าง
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๕. นางสาวเดือนเพ็ญ คำพวง
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๖. นางสาวสุภาวดี ภูมิมาลี
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๓
การประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค
Appreciation Influence Control (A-I-C)

ตอนที่ ๓.๑ ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๑.๑ ความหมาย ความเป็นมาของกระบวนการ A-I-C

เรื่องที่ ๓.๑.๒ ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ A-I-C

ตอนที่ ๓.๒ ขั้นตอนกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๒.๑ การเตรียมการก่อนเริ่มกระบวนการ A-I-C

เรื่องที่ ๓.๒.๒ ขั้นตอนการประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๒.๓ ปัจจัยที่จะทำให้การประชุมประสบความสำเร็จ และจุดเด่นของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

ตอนที่ ๓.๑ ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

ความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญและประโยชน์ของกระบวนการ A-I-C เป็นเนื้อหาสาระที่ได้ศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงหลักการวิชาการ และประสบการณ์เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร มีรายละเอียด คือ

เรื่องที่ ๓.๑.๑ ความหมาย และความเป็นมาของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

๑. ความหมายของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

ในด้านวิชาการนั้น มีนักการศึกษาให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้แตกต่างกันหลายท่านหลายท่าน ดังนี้

จตุพร วิศิษฏ์โชติอังกูร กล่าวว่า กระบวนการ A-I-C เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่การระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา/ขีดจำกัด ความต้องการ/และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ งานที่ได้จากการประชุมมาจากความคิดของทุกคน

ประเวศ วะสี ให้ความหมายในเชิงวางแผน ไว้ว่า

A-Appreciation หมายถึง การชาบซึ้งคุณค่า และการสร้างนโยบาย

I-Influence หมายถึง การสร้างปฏิสัมพันธ์ หรืออิทธิพลระหว่างกัน หรือสร้างแผนกลวิธี

C-Control หมายถึง การควบคุมไปสู่การกระทำ หรือการสร้างแผนปฏิบัติงาน

อนุพงศ์ ศรีวงศ์คำ ให้ความหมายเชิงสร้างสรรค์ ไว้ว่า

A-Appreciation หมายถึง การรับรู้ เห็นคุณค่า เข้าใจ เห็นใจ

I-Influence หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ ส่งผลกระทบ

C-Control หมายถึง การจัดการ การควบคุม

อรพินท์ สพโชคชัย และคณะ ให้ความหมายในเชิงเทคนิค ไว้ว่า

A-I-C เป็นเทคนิคที่ช่วยให้การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการมีความชัดเจน ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจ การดำเนินงานและบทบาทหน้าที่ มีความเป็นเจ้าของ และมีความรับผิดชอบ

A-I-C เป็นเทคนิคในการระดมพลังสร้างสรรค์ที่เน้นการไปสู่เป้าหมายที่ต้องการจึงถือว่าเป็นการวางแผนการบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการเอาชนะปัญหาอุปสรรคในเชิงรุก

A-I-C เป็นเทคนิคการเน้นการรวมความคิด การวิเคราะห์และการยอมรับซึ่งกันและกันอย่างเป็นประชาธิปไตย

จากข้อมูลของนักวิชาการศึกษา สามารถให้ความหมาย A-I-C ได้ดังนี้

A-Appreciation คือ การทำให้ทุกคนให้การยอมรับและชื่นชม (Appreciate) ความคิดเห็นความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยความเข้าใจในประสบการณ์ สภาพ และขีดจำกัดของเพื่อนสมาชิกแต่ละคน จึงไม่รู้สึกต่อต้านหรือวิจารณ์เชิงลบในความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิก ทุกคนในกลุ่มมีโอกาสที่จะให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึก และการแสดงออกตามที่เป็นจริง เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกที่ดีมีเมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมกันและความรู้สึกเป็นเครือข่าย เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

I-Influence คือ การใช้ประสบการณ์ /ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการ / ยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์/อุดมการณ์ร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการถกเถียงด้วยเหตุผลทั้งในประเด็นที่เห็นด้วยและขัดแย้งจนได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกัน

C-Control คือ การนำยุทธศาสตร์/วิธีสำคัญ มากำหนดแผนปฏิบัติการโดยละเอียด สมาชิกจะเลือกว่าตนเองสามารถรับผิดชอบในเรื่องใดด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดพันธะสัญญาข้อผูกพัน (Commitment) แก่ตนเองเพื่อควบคุมตน (Control) ให้ปฏิบัติจนบรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของกลุ่ม

กล่าวโดยสรุป กระบวนการ A-I-C เป็นกระบวนการประชุมที่มีวิธีการและขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์เพื่อระดมความคิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกัน หรืออุดมการณ์ร่วมกัน กำหนดวิธีการที่สำคัญร่วมกัน โดยมี

เป้าหมายที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมกัน แล้วนำวิธีการที่สำคัญไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ โดยร่วมคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันตรวจสอบและร่วมกันปรับปรุง

๒. ความเป็นมาของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เทคนิค AIC หรือ Appreciation Influence Control เป็นเทคนิคที่พัฒนามาจากแนวคิดของสถาบันพัฒนาเอกชนชื่อ สถาบันพัฒนานานาชาติ (Organizing for Development and International Institute [ODII]) โดยการก่อตั้งของ ดร.วิลเลียม อี สมิธ (Dr. William E. Smith) และ ทูริด ซาโต้ (Ms. Turid Sato) กระบวนการนี้ได้นำมาทดลองและเผยแพร่ในประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยสถาบัน ODII ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) นับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่นักวิจัยได้มีการนำเทคนิคของกระบวนการเอไอซี มาทดลองใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดในระดับหมู่บ้าน

กระบวนการเทคนิคเอไอซีเป็นกระบวนการที่มีศักยภาพ ในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้าน ให้ร่วมพัฒนาชุมชนและยังมีศักยภาพที่จะขยายผลได้ สามารถนำมาประยุกต์สำหรับการประชุม ระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน การให้ความสำคัญต่อความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในชุมชนบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคอย่างเป็นประชาธิปไตย เป็นกระบวนการนำเอาคนเป็นศูนย์กลาง แล้วนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านและวางแผนปฏิบัติมีการ แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้เข้าใจถึงสภาพของปัญหาข้อจำกัดความต้องการ และรู้ว่ามีศักยภาพของผู้ที่ระดมความคิดทุกคน มีความคิดว่าบุคคล กลุ่มบุคคลในชุมชน องค์กรและสังคม มีพลังงานและพลังปัญญา ที่จะเอาชนะปัญหาอุปสรรคและสร้างสรรค์ชีวิต พลังงานที่ยังอยู่อย่างโดดเดี่ยวอาจถูกนำมาใช้ในเชิงลบ กลายเป็นพลังงานที่ใช้ทำลายเอารัดเอาเปรียบและมุ่งที่จะเอาชนะ แต่ถ้าเป็นพลังงานในเชิงบวกก็เป็นความรักและความเมตตา การพัฒนาจำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังงานให้กลายเป็นพลังสร้างสรรค์ในการวางแผนใด ๆ ก็ตาม ถ้าเปิดโอกาสให้ผู้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจ จะเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้เหมาะสมและยั่งยืน เพราะเป็นการสร้างความเข้าใจ สร้างการยอมรับ สร้างความเป็นเจ้าของความรับผิดชอบร่วมกัน การเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าประชุมปรึกษาหารือกันอย่างเปิดใจ ให้ผู้เข้าร่วมประชุม กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณโดยผู้อื่นยอมรับฟัง หารือตกลงร่วมกัน เป็นการกระทำที่ทำให้คนเหล่านั้นได้เรียนรู้ ได้รับประสบการณ์ ได้รับข้อมูลใหม่ ได้นำความรู้ประสบการณ์และข้อมูลไปกำหนดแผน และวัตถุประสงค์ของแต่ละงาน เป็นเทคนิคที่ใช้ได้ดีกับการวางแผนพัฒนาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ระดับท้องถิ่นหรือแม้แต่การวางแผน พัฒนาหน่วยงานองค์กรหรือกลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำการประชุมเป็นสำคัญ ต้องมีความสามารถในการกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นกันเอง ให้เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุป ร่วมกันที่ทุกคนพึงพอใจ และมองเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน A-I-C เป็นวิธีการและเทคนิคในการเชิญคนที่จะทำงานร่วมกันทั้งในระบบใดระบบหนึ่ง เข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการโดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการพัฒนา การสร้างทีมงาน การสร้างความร่วมมือการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง

เรื่องที่ ๓.๑.๒ ความสำคัญ และประโยชน์ของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

๑. ความสำคัญกระบวนการ A-I-C

การพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการเปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A-I-C จะช่วยให้ชุมชนข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูง ซึ่งพบว่า

(๑) กระบวนการ A-I-C ช่วยให้ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความกระตือรือร้น ในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

(๒) การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ประชาชนโดยเฉพาะผู้รู้ กลุ่มคนจน ผู้ด้อย โอกาส ผู้หญิง และเยาวชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด กำหนดแนวทางการพัฒนา และจัดสรรทรัพยากร การมีส่วนร่วม ในกิจกรรม และเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์

(๓) ประชาชน กลุ่มองค์กรต่างๆ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทั้งกิจกรรม โครงการ ผลของการพัฒนา และความเป็น เจ้าของชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดความมีพลัง รู้ถึงศักยภาพในการพึ่งตนเอง

(๔) องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนเรียนรู้ที่จะเข้าร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างประสานสอดคล้อง

๒. ประโยชน์ของกระบวนการ Appreciation-Influence-Control (A-I-C)

๑) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ทุกขั้นตอน

๒) สามารถกระตุ้นให้สมาชิกมีอิสระในการแสดงออกอย่างเต็มที่ทั้งการคิด พูด วาดภาพ เขียนและฟัง

๓) ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกได้ ฝึกให้รู้จักฟัง ยอมรับเคารพสิทธิของผู้อื่น ช่วยกันหาทางประนีประนอม หาทางออก จัดลำดับความสำคัญของปัญหา

๔) เกิดทักษะการคิดเป็นระบบและมองรอบด้าน

๕) สร้างความโปร่งใสในการทำงานตั้งแต่ต้น

๖) ฝึกฝนการกระจายอำนาจและบริหารอำอาจ

๗) ฝึกฝนการเป็นประชาธิปไตย

๘) ช่วยให้มีความกระตือรือร้น มีพลังสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาระบบงาน

๙) ส่งเสริมให้คนมีความรักกัน เรียนรู้ร่วมกัน

๑๐) ระดมความคิดได้ในทุกระดับ ลดปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล

สรุปได้ว่า กระบวนการ A-I-C เป็นเทคนิคการประชุมที่ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในการประชุมมากที่สุด เป็นรูปแบบการประชุมที่ทำให้เกิดพลังความสามัคคี ในการพัฒนางานร่วมกันได้ดีที่สุด เป็นการประชุมเพื่อวางแผนงานที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด เนื่องจากทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา ร่วมกำหนดแนวทางในการพัฒนาและร่วมการประเมินผลการทำงานเพื่อปรับปรุงและพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยประโยชน์ของกระบวนการ A-I-C ซึ่งเป็นการนำบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายมาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผล ในทุกขั้นตอนของการแก้ปัญหา หรือการพัฒนา เป็นการพัฒนาคุณภาพภายในในบรรยากาศที่เป็นมิตร มีความรัก เข้าใจ ในเกียรติ และยอมรับซึ่งกันและกันก่อให้เกิดแนวทางที่สร้างสรรค์ในการพัฒนา อันจะส่งผลต่อผลสำเร็จของการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ตอนที่ ๓.๒ ขั้นตอนกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

เรื่องที่ ๓.๒.๑ การเตรียมการก่อนเริ่มกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

การใช้กระบวนการ A-I-C มาจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน หรือแผนพัฒนาองค์กรเกษตรกรนั้น โดยหลักทั่วไปจะกำหนดระยะงานไว้ ๓ ระยะ คือ ก่อนการประชุมในหมู่บ้านหรือในองค์กร ระหว่างการประชุม และหลังการประชุมแล้ว โดยมีการดำเนินการในแต่ละระยะดังนี้

๑. ก่อนการประชุมในหมู่บ้านหรือในองค์กร

๑.๑ เตรียมคณะทีมงาน เพื่อทำความเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดร่วมกัน โดยเฉพาะสถานการณ์ของชุมชนและเป้าหมายของงาน มีการนำข้อมูลชุมชนมาเรียนรู้ร่วมกัน แล้วทีมฝึกอบรมจึงยกร่างกำหนดการและแผนงานฝึกอบรมขึ้นมา

๑.๒ การศึกษาชุมชน เพื่อให้ทราบประวัติการพัฒนา โครงสร้างทางสังคม ปัจจัยพื้นฐาน แหล่งทรัพยากรของหมู่บ้าน โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่แล้วในรายงานการสำรวจของราชการ การพูดคุยกับชุมชน การสำรวจ

๑.๓ การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา รวมถึงกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มเยาวชน คนหนุ่มสาวได้คัดเลือกตัวแทนเข้าร่วมด้วย เพื่อให้เขาได้มีประสบการณ์ในการคิดอ่านพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ขึ้น อันเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขวางออกไป และกลุ่มหนุ่มสาวยังเป็นกำลังสำคัญที่จะสืบสานงานต่อจาก พ่อ แม่ ญาติ พี่ น้อง ของเขาอีกด้วย ส่วนกลุ่มเป้าหมายสุดท้าย คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ปกครองหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานนี้ด้วย เพื่อร่วมผลักดันให้ชุมชนและกลุ่มได้เจริญเติบโตต่อไปภายหน้า หากเป็นการพัฒนาองค์กรบุคคลเป้าหมายก็คือ สมาชิกในองค์กร เพื่อให้ได้ตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ประมาณ ๓๐-๕๐ คน โดยการสอบถามกลุ่มต่าง ๆ และผู้นำของหมู่บ้าน

๑.๔ เตรียมชุมชน ทีมงานต้องออกไปทำความเข้าใจกับชุมชน การชี้แจงวัตถุประสงค์ต่อผู้นำและกรรมการหมู่บ้าน และขอความเห็นในการจัดการประชุม ให้สะดวกราบรื่นทุกฝ่าย

๑.๕ การเตรียมตัวของผู้นำการประชุม เพื่อดำเนินการประชุมให้ราบรื่น

๑.๖ เตรียมผู้รับผิดชอบ แล้วกำหนดไว้ในแผนงาน ในกรณีนี้อาจแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ ภารกิจด้านสนับสนุนให้เกิดมีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น การเดินทาง ยานพาหนะ ที่พัก อาหาร สถานที่ประชุม อุปกรณ์เครื่องมือบางอย่าง และภารกิจในแผนงานประชุม หรือที่เรียกว่า Session Design ส่วนนี้เป็นเครื่องมือ ที่สำคัญของการจัดประชุมเพราะจะกำหนดหัวข้อหลักที่จะประชุม กำหนดวัตถุประสงค์ของหัวข้อนั้น ๆ กำหนดขอบเขตเนื้อหา ระบุวิธีการ และวัสดุอุปกรณ์ที่จะต้องใช้ กำหนดผู้รับผิดชอบแต่ละหัวข้อ และเวลาที่ใช้

การเตรียมการก่อนเริ่มกระบวนการจะทำให้การดำเนินการจัดกระบวนการเป็นไปด้วยความราบรื่น

๒. ระหว่างการประชุมในหมู่บ้าน ภารกิจที่สำคัญยิ่งก็คือ ช่วงการดำเนินการประชุมนี้เอง เมื่อมีความพร้อมทุกด้าน ทั้งการเตรียมงาน และผู้เข้าร่วมการประชุมและทีมดำเนินงาน การดำเนินการก็จะปฏิบัติไปตามแผนงานที่กำหนดไว้แล้ว ซึ่งสรุปเป็นกิจกรรมหลัก ๆ ได้ ๓ กิจกรรม คือ

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลหมู่บ้าน

๒) การวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน

๓) การวางแนวทางปฏิบัติ

๓. หลังการประชุมในหมู่บ้าน การต่อเนื่องของกิจกรรมนี้ ภารกิจจะไม่สิ้นสุด เมื่อการประชุมเชิงปฏิบัติการเสร็จสิ้นหรือเมื่อที่ประชุมได้แผนงานออกมาแล้วเท่านั้น ตรงข้ามเพียงแต่เป็นการเริ่มต้น เพราะการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนากลุ่มยังไม่ได้เริ่มปฏิบัติตามแผนงานนั้น ๆ โดยหลักการแล้วเมื่อจัดทำแผนได้แล้วจะต้องนำแผนงานนี้เสนอให้ที่ประชุมหมู่บ้านรับทราบ เข้าที่ประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล หรือองค์กรชุมชน แล้วเสนอให้กับทางราชการดำเนินการต่อไป หรือแจ้งให้ทราบในกรณีที่ไม่ได้ของบประมาณจากทางราชการ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ เช่น พัฒนากร นักพัฒนาเกษตรตำบล ฯลฯ จะต้องกระตุ้นให้ปฏิบัติตามแผนงานนั้น ๆ ซึ่งกลุ่มอาชีพ หรือเกษตรกรผู้รับผิดชอบจะต้องประชุม เพื่อปรึกษาหารือในการทำงานนั้นให้เป็นจริงขึ้นมา

เรื่องที่ ๓.๒.๒ ขั้นตอนการประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

ขั้นตอนการดำเนินการตามกระบวนการของเทคนิคเอไอซีเพื่อพัฒนาเพื่อให้ได้แผนปฏิบัติการสำหรับกระตุ้นและสนับสนุน เป็นการใช้เทคนิคเอไอซีในการรวมพลังปัญญา พลังสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลเข้ามาเป็นพลังในการพัฒนา โดยแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมเป็นกลุ่มย่อยแล้วดำเนินการระดมความคิด สร้างจินตนาการ กระบวนการเอไอซี แบ่งออกได้เป็น ๓ ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นตอนการยอมรับและชื่นชม (Appreciation : A)

ขั้นที่ ๒ ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I)

ขั้นที่ ๓ ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C)

ขั้นที่ ๑ ขั้นตอนการยอมรับและชื่นชม (Appreciation : A)

คือขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้ เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นและรับฟังอย่างเท่าเทียมกันเป็นประชาธิปไตย โดยมีกติกาว่าห้ามวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นของผู้อื่น สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี เน้นการพัฒนาในทางบวก ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าประชุมเสนอความคิดเห็นได้อย่างไม่รู้สึกกลัวโดยใช้การ วาดรูปเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น และแบ่งเป็น ๒ ส่วน

A๑ : การวิเคราะห์สภาพการในปัจจุบัน

A๒ : กำหนดสภาพที่มุ่งหวังในอนาคต

<u>ประชุมปฏิบัติการ A-๑</u> : “การวิเคราะห์สภาพการในปัจจุบัน” (The Reality) ขั้นตอนนี้ เป็นการเริ่มให้ทบทวน ระบายอารมณ์ ความคิด มีศิลปะ มีสัมพันธ์กับคนอื่น ไม่เคร่งเครียด มีวิธีการดังนี้

๑. นักส่งเสริมการเกษตรหรือผู้สนับสนุน แจ้งให้ทุกคนวาดภาพบนกระดาษของตน สะท้อนให้เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ เรื่องที่จะพิจารณากัน มีรูปลักษณ์อย่างไร ภาพเป็นลายเส้นหรือระบายสี หรือภาพสัญลักษณ์ (logo) แทนภาพก็ได้ เช่น ภาพต้นไม้ ภาพคน การเขียนภาพแทนการพูด หรือเขียนข้อความเป็นการฝึกสมอง (ซีกขวา) มีศิลปะ จินตนาการ สร้างสรรค์ (ยิ่งเขียนเป็นสัญลักษณ์ หรือให้สี ที่สื่อความหมายได้โดยไม่ต้องอธิบายยิ่งแสดงความลึกซึ้งของความคิดคนนั้น)

๒. แบ่งกลุ่มย่อย (กลุ่ม ๆ ละประมาณ ๑๐ คน โดยคละเพศ คละวัย ให้เท่าๆกัน) เลือกประธาน เลขากลุ่ม และผู้นำเสนอตามที่เห็นควร

๓. เชิญผู้นำหรือผู้อาวุโส มาเล่าถึง ภาพอดีต ของหมู่บ้าน โดยอาจเน้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเชิญมาประชุม นักส่งเริมการเกษตร หรือวิทยากรกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับหมู่บ้านแลกเปลี่ยนความเห็น

๔. วิทยากรนำเข้าสู่หมู่บ้านในปัจจุบัน หรือภาพปัจจุบัน โดยแจกกระดาษ A๔ พร้อมปากกาสีทุกคน แล้วให้วาดภาพหมู่บ้านในปัจจุบัน ชี้ให้เห็นถึงมีปัญหาอะไรในชุมชนที่ต้องการแก้ไขหรือที่เป็นภาพลบ

๕. วิทยากรกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับหมู่บ้านแลกเปลี่ยนความเห็น (อธิบายภาพ) ในกลุ่มเล็ก ในกลุ่มเล็ก นำภาพของทุกคนเวียนดู หรือปิดแปะ แล้วอธิบายความหมายร่วมกัน

๖. วิทยากรแจกกระดาษแผ่นใหญ่ (กระดาษฟาง) ให้กลุ่มละ ๑ แผ่น เพื่อติดกระดาษแผ่นเล็กของแต่ละคน หรือรวมให้เป็นภาพเดียวของกลุ่ม ตัวแทนกลุ่มมานำเสนอ ภาพในปัจจุบันของกลุ่ม

๗. วิทยากรสรุปภาพรวมปัจจุบันของแต่ละกลุ่ม พร้อมโยงประเด็นเกี่ยวกับความประสงค์ที่จะเห็นภาพดี ๆ ของหมู่บ้านในอนาคต ว่าควรจะเป็นอย่างไร

ประชุมปฏิบัติการ ๒ (A-๒) : “กำหนดสภาพที่มุ่งหวังในอนาคต” (The Ideal/Vision) ขั้นตอนนี้ เป็นมติที่ทุกคนเข้าใจความเป็นมา และคาดหวัง มีความประสงค์ร่วมกัน เริ่มมีพลัง มีวิธีการดังนี้

๑. สมาชิกทุกคนในกลุ่มย่อยวาดภาพจินตนาการถึงภาพชุมชน สภาพที่ตนเองอยากเห็นในอนาคต

๒. แต่ละคนเล่าถึงภาพของตน แล้วจึงนำภาพของทุกคนมารวมกัน เป็นภาพเดียว โดยช่วยกันต่อเติมให้เป็นภาพเดียวของกลุ่มที่สมบูรณ์

๓. นำเสนอภาพรวมของแต่ละกลุ่ม โดยให้มีผู้แทนกลุ่มคนใหม่นำเสนอ

๔. วิทยากรนำภาพของทุกกลุ่มมาให้กลุ่มพิจารณาเลือกภาพใดภาพหนึ่ง เพื่อต่อเติมให้เป็นภาพตัวแทนของอนาคต ที่ต้องการของกลุ่มทุกๆ กลุ่ม

๕. คัดเลือกอาสาสมัครช่วยกันเพิ่มเติมภาพ สมาชิกชวนกันบอกความต้องการเพิ่มเติม การรวมภาพของทุกกลุ่มให้เป็นภาพ เดียวกัน เป็นขั้นตอนสำคัญที่จำเป็น เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้สร้างทิศทางไปสู่อนาคต ร่วมกันเป็นภาพเดียวกัน รู้สึกเป็นเจ้าของความคิดร่วมกัน วิทยากรกระตุ้นให้แต่ละคนในใจไว้ว่า ถ้าจะให้เป็นจริงตามภาพจะทำอย่างไรบ้าง

การวาดภาพมีความสำคัญคือ

๑. การวาดภาพจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถสร้างจินตนาการ คิดวิเคราะห์ จนสรุปมาเป็นภาพ และช่วยให้ผู้ไม่ถนัด ในการเขียนสามารถสื่อสารได้

๒. ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมคิดและพูด เพื่ออธิบายภาพซึ่งตนเองวาด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมอื่น ๆ ได้ซักถามข้อมูลจากภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้คนที่ไม่ค่อยกล้าพูด ให้มีโอกาสนำเสนอ

๓. การรวมภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นภาพรวมของกลุ่ม จะช่วยให้มีความง่าย ต่อการรวบรวมแนวคิดของผู้เข้าร่วม ประชุม และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของภาพ (ความคิด) และส่วนร่วมในการสร้างภาพพึงประสงค์ของกลุ่ม

๔. จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการประชุมให้มีความสุข และเป็นกันเอง ในบางครั้งผู้เข้าร่วมประชุม มักมองว่าการ วาดภาพเป็นกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังนั้น นักส่งเสริมการเกษตร หรือวิทยากรกระบวนการจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจ และนำเกมต่างๆ เกี่ยวกับการวางแผน การละลายพฤติกรรมกลุ่ม หรือการวาดภาพเพื่อการแนะนำตนเอง หรือวาดภาพสิ่งที่ตนเองชอบ ไม่ชอบ มาใช้อุ่นเครื่องเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมประชุม

การสร้างจินตนาการหรือเป้าหมายในอนาคต สร้างการรับรู้ การเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริง มุมมองความคิดเห็นจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยเน้นการยอมรับ เห็นคุณค่าในความคิดเห็นของบุคคลอื่น และความเข้าใจศักยภาพ ข้อจำกัดของสมาชิกที่อยู่ในกลุ่ม เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นและรับฟังอย่างเท่าเทียมกันเป็นประชาธิปไตย โดยมีกติกาว่าห้ามวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นของผู้อื่น สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี เน้นการพัฒนาในทางบวก ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าประชุมเสนอความคิดเห็นได้อย่างไม่รู้สึกกลัว หลังจากนั้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความรู้สึก แสดงความคิดเห็น และเหตุผลนำไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ในอนาคต เป็นการวางแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสำเร็จโดยการใช้

จินตนาการ ผลสัมฤทธิ์ของขั้นตอนนี้คือการสร้างเป้าหมายที่ทุกคนร่วมกันคิดหรือวาดฝันร่วมกัน ไม่ใช่จากการสั่งการหรือถูกบังคับ ซึ่งถือเป็นพันธกรณีที่มีพลังมากที่ทุกคนในกลุ่มต้องช่วยกันทำให้เป็นจริง

ขั้นที่ ๒ ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I)

คือขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์ (A๒) เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหามาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการโดยแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ

I๑ : การคิดเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์

I๒ : การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ

ประชุมปฏิบัติการ I-๑ : การคิดเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์ มีวิธีการดังนี้

๑. นักส่งเสริมการเกษตร หรือวิทยากรทบทวนวิสัยทัศน์ร่วม และเปิดโอกาสให้สมาชิกปรับปรุงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์

๒. แบ่งกลุ่มย่อย สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อยเขียนแนวทาง กิจกรรม ลักษณะโครงการบนแผ่นกระดาษ เพื่อให้เสนอให้กลุ่มย่อยพิจารณา ให้เวลาคิดส่วนตัว

๓. แต่ละคนนำเสนอแนวทาง โดยชี้แจงเหตุผล ความจำเป็น ประโยชน์

๔. รวบรวมข้อเสนอแต่ละคนจัดเป็นหมวดหมู่ โดยต้องเป็นแนวทางที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นข้อเสนอของกลุ่ม

๕. ผู้แทนกลุ่มนำเสนอต่อกลุ่มใหญ่ สมาชิกซักถาม และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

ประชุมปฏิบัติการ I-๒ : การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ มีวิธีการดังนี้

พิจารณาแนวทาง กิจกรรมแต่ละข้อ โดยจัดลำดับความสำคัญ ความต้องการการเกื้อหนุนจากคน องค์กรใด ที่เห็นว่าสำคัญ และควรคำนึงถึงความสำเร็จในการปฏิบัติ

๑. ผู้แทนกลุ่มคัดเลือก จัดกิจกรรมไว้เป็นประเภท โดยรวมกิจกรรมที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน และจัดประเภทกิจกรรม แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) กิจกรรม หรือโครงการที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่นทำเองได้เลย

(๒) กิจกรรมหรือโครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่ร่วมทำงานสนับสนุนอยู่

(๓) กิจกรรมที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ไม่สามารถดำเนินการได้เอง ต้องขอความร่วมมือ เช่น ดำเนินการจากแหล่งอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน

๒. เมื่อแยกประเภทแล้ว แต่ละคนพิจารณาว่าหากมีทรัพยากรจำกัด จะเลือกโครงการใดที่คิดว่าสำคัญที่สุด ๓-๕ กิจกรรม โดยเขียนลำดับบนกระดาษแล้ว รวมคะแนนกิจกรรมที่ได้คะแนนมากที่สุดให้เป็นลำดับหนึ่ง

การนำความคิดและพลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล มาช่วยกันกำหนดวิธีการ กิจกรรม หรือโครงการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก โดยสมาชิกทุกคนร่วมกันคิดค้นหาวิธีการ หรือกิจกรรมที่จะทาให้บรรลุเป้าหมาย เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นตามที่ทุกคนคิดอย่างมีส่วนร่วม สมาชิกในกลุ่มพูดหรือเขียนสิ่งที่ช่วยกันคิดไว้ว่าจะทำอะไรบ้าง ซึ่งก็คือกลวิธีที่จะทาให้บรรลุเป้าหมาย การที่ผู้เข้าประชุมได้ผ่านช่วงแรก คือ ช่วงการสร้างความซาบซึ้งในคุณค่าของสมาชิกในกลุ่ม ตระหนักถึงปัญหา และเห็นความสำคัญ ทำให้มีพลังสร้างสรรค์ในการคิดค้นกลวิธี ซึ่งสิ่งที่พูดหรือเสนอออกมากลายเป็นข้อผูกพันทางสังคมที่จะต้องปฏิบัติตามที่กลุ่มตกลงไว้ หลังจากนั้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมช่วยกันคิดวิเคราะห์ร่วมกันว่ากิจกรรมใดที่มีความเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้ เป็นที่ยอมรับของสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม แล้วนำมาจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่จะดำเนินการตามลำดับก่อนหลัง ซึ่งถือเป็นพันธกรณีที่มีพลังมา

ขั้นที่ ๓ ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C)

คือยอมรับและทำงานร่วมกันโดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การ

C๑ : การแบ่งความรับผิดชอบ

C๒ : การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ

ประชุมปฏิบัติการ C๑ : การแบ่งความรับผิดชอบ มีวิธีการดังนี้

๑. กิจกรรมที่สามารถทำได้เอง สมาชิกตัดสินใจเลือกที่จะทำโดยลงชื่อในกระดาษของแต่ละกิจกรรม แบ่งกลุ่มย่อย ตามกิจกรรมที่สมาชิกลงชื่อไว้

๒. กิจกรรมที่ต้องทำร่วมกับองค์กรอื่น ๆ สมาชิกร่วมกันเสนอมอบหมายให้บุคคล หรือกลุ่มดำเนินการประสาน ติดตาม หรือยื่นข้อเสนอ

ประชุมปฏิบัติการ C๒ : การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ มีวิธีการดังนี้

๑. จัดทำแผนปฏิบัติการที่ทำได้เอง โดยนำแนวทาง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จำแนกกลุ่มไว้แล้วมาทำแผนปฏิบัติการ โดยตอบ คำถาม ดังนี้

- ทำอะไร (ชื่อโครงการ)
- ทำแล้วได้อะไร (ผลที่คาดว่าจะได้รับ เกิดขึ้น)
- ทำอย่างไร (กิจกรรม วิธีดำเนินการ)
- ต้องใช้ทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณเท่าใด
- ทำที่ไหน (สถานที่จะดำเนินโครงการ)
- ทำเมื่อไร (วันเวลาที่จะดำเนินโครงการ)
- ใครบ้างจะช่วยทำ
- ใครรับผิดชอบ (ผู้ดูแล ประสานงาน)

๒. กิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือสนับสนุนจากองค์กรอื่น นำมาทำแผนโดยตอบคำถามดังนี้

- ทำอะไร (ชื่อโครงการ)
- ทำแล้วได้อะไร (ผลที่คาดว่าจะได้รับ / เกิดขึ้น)
- ประสานงานกับหน่วยงานอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร
- ใครเป็นผู้ประสานงาน ติดตามความก้าวหน้า

ตัวอย่าง หัวข้อเขียนแผนปฏิบัติ

๑. ชื่อโครงการ (ทำอะไร)
๒. หลักการและเหตุผล (ทำไมต้องทำ)
๓. วัตถุประสงค์ (ทำเพื่อให้ได้อะไร)
๔. เป้าหมาย (ผลที่หวัง)
๕. วิธีดำเนินการ (ทำอย่างไร)
๖. กำหนดเวลา (ทำเมื่อไร ถึงเมื่อไร)
๗. ค่าใช้จ่ายและแหล่งเงิน (ใช้เงินเท่าไร จากไหนบ้าง)
๘. ประมาณการรายรับ ถ้ามี (คาดว่าจะมีรายได้เท่าไร)
๙. ผู้รับผิดชอบ (ใครเป็นคนสำคัญที่รับผิดชอบดูแลเรื่องนี้)
๑๐. ผู้ให้ความร่วมมือ (ใครบ้างต้องมาร่วมมือจึงจะสำเร็จ)

๓. เสนอแผนปฏิบัติการ นำเสนอรายละเอียดของกิจกรรม อภิปรายเพิ่มเติม และตกลงดำเนินงาน มอบหมายงาน กำหนดวันเวลา สถานที่

การต่อเนื่องของกิจกรรมนี้ ภารกิจจะไม่สิ้นสุด เมื่อการประชุมเชิงปฏิบัติการเสร็จสิ้นหรือเมื่อที่ประชุมได้แผนงานออกมาแล้วเท่านั้น ตรงข้ามเพียงแต่เป็นการเริ่มต้น เพราะการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนากลุ่มยังไม่ได้เริ่มปฏิบัติตามแผนงานนั้น ๆ โดยหลักการแล้วเมื่อจัดทำแผนได้แล้วจะต้องนำแผนงานนี้เสนอให้ที่ประชุมหมู่บ้านรับทราบ เข้าที่ประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์กรชุมชน แล้วเสนอให้กับทางราชการดำเนินการต่อไป หรือแจ้งให้ทราบในกรณีที่ไม่ได้ของบประมาณจากทางราชการ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ เช่น พัฒนากร นักพัฒนา เกษตรตำบล ฯลฯ จะต้องกระตุ้นให้ปฏิบัติตามแผนงานนั้น ๆ ซึ่งกลุ่มอาชีพ หรือเกษตรกรผู้รับผิดชอบจะต้องประชุมเพื่อปรึกษาหารือในการทำงานนั้นให้เป็นจริงขึ้นมา

เรื่องที่ ๓.๒.๓ ปัจจัยที่จะทำให้การประชุมประสบความสำเร็จ และจุดเด่นของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

๑. ปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้การประชุม A-I-C ประสบความสำเร็จ

๑.๑ การจัดประชุมกระบวนการ A-I-C นี้ "เน้นความเป็นกระบวนการ" จะดำเนินการข้ามขั้นตอน หรือสลับขั้นตอนไม่ได้ เน้นการระดมความคิด และสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจ การกำหนดอนาคตร่วมกัน และเน้นการสร้างพลังความคิด วิเคราะห์ และ

เสนอทางเลือก ในการพัฒนาและพลังความรัก ความเอื้ออาทร การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร อันเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา

๑.๒ ศึกษาและเตรียมชุมชน

๑) การศึกษาชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพของหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบล ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ การทราบความสามารถ ศักยภาพของกลุ่ม สภาพการพึ่งตนเอง เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอ เป็นข้อเท็จจริง ในการกำหนดอนาคตทางเลือก รวมทั้งกลวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และการประสานความร่วมมือ

๒) การเตรียมชุมชนเพื่อทำให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ประชาชนเข้าใจ และส่งผู้แทนที่มีอำนาจในการตัดสินใจของ กลุ่ม เข้าร่วมประชุม รวมทั้งมีการพิจารณาเพื่อกระจายโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี เด็ก คนจน ผู้ประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้น

๑.๓ วิทยากรกระบวนการต้องเข้าใจขั้นตอนของกระบวนการ A-I-C มีประสบการณ์ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการ ประชุม มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ เฉพาะหน้า สามารถไกล่เกลี่ย หรือมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้ง ที่เหมาะสมในกรณีที่อาจจะเกิดขึ้น โดยสามารถทำหน้าที่

๑) เตรียมชุมชน เตรียมการประชุม ดำเนินการประชุม และสรุปผล

๒) สร้างบรรยากาศในการประชุม เพื่อคลายความตรึงเครียดของผู้เข้าร่วมประชุม

๓) ความคุมขั้นตอนและเวลาในการดำเนินการประชุมให้เป็นไปตามกระบวนการ

๔) สรุปความเห็นที่แท้จริงของผู้เข้าร่วมประชุม โดยไม่สอดแทรกความเห็นหรือทัศนะของตนเองลงไป

๕) ในกรณีที่มีข้อถกเถียงระหว่างผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งเกิดความต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ผู้ดำเนินการประชุมต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และหาข้อยุติให้ได้

๖) วิเคราะห์และสังเกตบรรยากาศในการประชุม สำหรับจำนวนผู้จัดการประชุมอาจมีเพียงคนเดียวก็ได้เป็นผู้นำ การประชุม ซึ่งจะมีข้อดี คือ กระบวนการประชุมเป็นเอกภาพมากกว่า แต่หากไม่มั่นใจในการดูแลบรรยากาศการประชุม น่าจะจัดคณะมาช่วยโดยแบ่งหน้าที่เป็น

- ผู้จัดการประชุม ดูแลอำนวยความสะดวกทั่วไป ได้แก่ การลงทะเบียน อาหาร เครื่องดื่ม
- ผู้นำการประชุม
- ผู้จัดกิจกรรมเกมส์ สร้างบรรยากาศ เพื่อการละลายพฤติกรรม คลายเครียด และการนำเข้าสู่ขั้นตอนแต่ละ ขั้นตอน
- ผู้เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ทั้งนี้คณะฯ จะต้องทำความเข้าใจ ในขั้นตอนและวิธีการให้ตรงกัน สอดรับกัน

๒. จุดเด่นของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

๒.๑ จำแนกขั้นตอนการทำงานเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยสอดแทรกแนวความคิดอันเป็นหลักการ ตลอดจนเทคนิคการทำงานร่วมกันในแต่ละขั้นตอนไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามการประยุกต์ใช้หลักการแนวความคิดดังกล่าวให้บังเกิดประสิทธิผลได้นั้นผู้ปฏิบัติต้องฝึกฝนการใช้เทคนิคต่าง ๆ จนมีทักษะขั้นพื้นฐานและมีความมั่นใจพอสมควร

๒.๒ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม และมีบทบาทในกระบวนการชี้ชัดปัญหา จัดลำดับความสำคัญ และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและครบวงจร ทำให้เชื่อมั่นว่าข้อมูลที่ได้รับน่าจะเป็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน มิใช่เป็นปัญหาตามสายตาและมุมมองของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรซึ่งเป็นคนนอกชุมชนซึ่งเป็นข้อด้อยที่มักจะพบในการใช้วิธีการศึกษาชุมชนวิธีอื่นๆ

๒.๓ ข้อมูลที่ได้รับเป็นข้อมูลที่รอบด้าน ครอบคลุมทั้งปัญหาและศักยภาพของชุมชน กระบวนการนี้ทำให้สามารถเข้าใจและรับรู้ความเป็นจริงทั้งสองด้านของชุมชนได้ดีกว่าวิธีอื่น ๆ

๒.๔ วิธีการนี้ไม่เป็นการเอาเปรียบคนในชุมชน เพราะการนำ A-I-C ไปใช้ในชุมชนเป็นกระบวนการฝึกหัดให้เกษตรกรระดมพลังความคิดกันเอง เกี่ยวกับสภาพปัญหาและการพัฒนาชุมชนของตนเอง

๓. ข้อจำกัดของกระบวนการ Appreciation Influence Control (A-I-C)

๓.๑ เนื่องจากการทำ A-I-C ในหมู่บ้าน จึงควรมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมให้พร้อม เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปโดยราบรื่น และสร้างความประทับใจแก่เกษตรกรที่มาร่วมกิจกรรม

๓.๒ ผู้จะดำเนินการ ต้องมีความเข้าใจกระบวนการ A-I-C อย่างเพียงพอ จึงสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ได้รับข้อมูลที่ต้องการ นอกจากนั้นแล้วผู้ดำเนินการต้องมีมนุษยสัมพันธ์ ที่ดีมีทักษะในการทำกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมนันทนาการ

๓.๓ การใช้วิธี A-I-C ให้ได้ผลตามความคาดหมายขึ้นอยู่กับเกษตรกรที่มาร่วมกิจกรรมเป็นสำคัญ การกลั่นกรองเลือกพื้นที่ดำเนินงานและเลือกเฟ้นตัวบุคคลที่จะเข้าร่วมกิจกรรมจึงต้องทำโดยรอบคอบ โดยเฉพาะการกำหนดตัวบุคคลที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ควรพยายามให้ได้ตัวแทนกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในชุมชนมาร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึง เพื่อให้มีความหลากหลาย สมดุล และสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ดังนั้นการวิเคราะห์ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้าน จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ต้องตระหนักและฝึกฝนจนสามารถทำงานร่วมกับเกษตรกรได้ดี ตลอดจนร่วมศึกษาค้นคว้า เก็บข้อมูล ร่วมวิเคราะห์ และเผยแพร่ ขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมาย สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดความผูกพันและศรัทธา ตลอดจนเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ ซึ่งเหตุดังกล่าวนี้ จักส่งผลให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จตามโครงการ

บทที่ ๔
กรณีศึกษา

---

๑. นางอภิญญา พรหมมีชัย
ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาบุคลากร
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๒. นางสินีนาฏ กาญจนเกียรติกุล
นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

๓. นางสาวสุภาวดี ภูมิมาลี
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๔
กรณีศึกษา

กรณีศึกษาในบทเรียนนี้ เป็นตัวอย่างของการนำกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม A-I-C ไปใช้ในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ระดมความคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมระดมความคิดได้มีส่วนร่วม อย่างเป็นประชาธิปไตย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่ระดมความคิดทุกคน มีเนื้อหาดังนี้

กรณีศึกษาเรื่อง กระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม A-I-C กลุ่มนาแปลงใหญ่ บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ตำบลบัลลังค์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา

กรมส่งเสริมการเกษตรมีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยที่มีอาชีพเดียวกันรวมกลุ่มในรูปแบบแปลงใหญ่ เพื่อให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันจัดหาปัจจัยการผลิต เกิดการวางแผนการตลาดเพื่อนำไปสู่การลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต มีการผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสและขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรภายใต้การสนับสนุนและบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคีต่าง ๆ

สำนักงานเกษตรอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา ได้ดำเนินการส่งเสริมเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา จัดตั้งกลุ่มนาแปลงใหญ่บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ตำบลบัลลังค์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๙ โดยมีสมาชิกทั้งสิ้น ๕๐ ราย เนื้อที่เพาะปลูก ๙๙๕ ไร่ โดยเป็นเกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจและมีต้องการในการรวมกลุ่ม ร่วมวิเคราะห์ปัญหา แก้ไขปัญหาร่วมกัน

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๗ จังหวัดนครราชสีมา ร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา และนักส่งเสริมการเกษตรรุ่นใหม่ที่เข้าร่วมหลักสูตร การพัฒนานักส่งเสริมการเกษตรมืออาชีพ ประจำปี ๒๕๖๑ ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ Appreciation Influence Control หรือ A-I-C มาใช้ในการสร้างพลัง และกระตุ้นการยอมรับของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ เพื่อระดมความคิดอย่างสร้างสรรค์ และเกิดอุดมการณ์ร่วมกัน กำหนดวิธีการ เป้าหมาย โดยร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกันตรวจสอบและร่วมกันปรับปรุง โดยมีวิธีการ ๓ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นตอนการยอมรับและชื่นชม

ซึ่งขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงข้อคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย โดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงข้อคิดเห็น แบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ

- ช่วงของการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของกลุ่ม

- กำหนดอนาคตของกลุ่มว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด

เป็นการวางแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสำเร็จโดยการใช้จินตนาการ ผลสัมฤทธิ์ของขั้นตอนนี้คือการสร้างเป้าหมายที่ทุกคนร่วมกันคิดหรือวาดฝันร่วมกัน ไม่ใช่จากการสั่งการหรือถูกบังคับ ซึ่งถือเป็นข้อผูกพันทางสังคมที่จะต้องปฏิบัติตามที่กลุ่มตกลงไว้ ก่อให้เกิดพลังที่ทุกคนในกลุ่มต้องช่วยกันทำให้เป็นจริง

ขั้นตอนที่ ๒ ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนาของกลุ่ม

เป็นขั้นตอนที่สมาชิกกลุ่มนาแปลงใหญ่บ้านโนนเจดีย์พัฒนา หาวิธีการที่จะทำให้เกิดการพัฒนากลุ่ม ตามเป้าหมายที่ร่วมกันคิดไว้ และการค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความเห็นของกลุ่ม โดยคิดโครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกัน และจัดลำดับความสำคัญของโครงการโดยแยกออกเป็น ๓ ประเภท คือ

- กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเอง
- กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเองบางส่วนและขอความช่วยเหลือจากแหล่งทุนภายนอก
- กิจกรรมหรือโครงการที่สามารถขอทุนอุดหนุนจากภาครัฐ

ในช่วงนี้สมาชิกในกลุ่มพูดหรือเขียนสิ่งที่ช่วยกันคิดไว้ว่าจะทำอะไรบ้าง ซึ่งก็คือกลวิธีที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย การที่ผู้เข้าประชุมได้ผ่านช่วงแรก คือ ช่วงการสร้างความซาบซึ้งในคุณค่าของสมาชิกในกลุ่ม ตระหนักถึงปัญหา และเห็นความสำคัญ ทำให้มีพลังสร้างสรรค์ในการคิดค้นกลวิธี หลังจากนั้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมช่วยกันคิดวิเคราะห์ร่วมกันว่ากิจกรรมใดที่มีความเหมาะสมสามารถปฏิบัติได้ เป็นที่ยอมรับของสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม แล้วนำมาจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่จะดำเนินการตามลำดับก่อนหลัง ซึ่งถือเป็นพันธกรณีที่มีพลัง

ขั้นตอนที่ ๓ ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ

ขั้นตอนนี้กลุ่มนาแปลงใหญ่บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ได้นำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่ม ผู้ดำเนินงานซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรม โดยแบ่งความรับผิดชอบ และการตกลงในรายละเอียดในการจัดทำแผนปฏิบัติงาน

การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ A-I-C ของกลุ่มนาแปลงใหญ่บ้านโนนเจดีย์พัฒนา ตำบลบัลลังค์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนากลุ่มแบบมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้เกษตรกร และผู้แทนขององค์กรเกษตรกร รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องที่อยู่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนา ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการเกษตร. ๒๕๕๖. **คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การทำงานส่งเสริมการเกษตรกับชุมชน**. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

กาญจนา แก้วเทพ. ๒๕๓๘. **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร. สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย

ไกรเลิศ ทวีกุล. ไม่ปรากฏ. **การจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเกษตรกรด้วยเทคนิคการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม.** ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยขอนแก่น

จตุพร วิศิษฎ์โชติอังกูร. ๒๕๖๑. **กระบวนการ** AIC. https://www.gotoknow.org/posts/๑๕๙๐๗๙ (สืบค้นเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

ชยันต์ วรรธนะภูติ. ๒๕๔๐. **ระบบความรู้พื้นบ้านปัจจุบัน : การวิจัยและพัฒนา.** กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนพรรณ ธานี. ๒๕๔๐**. การศึกษาชุมชน.** ขอนแก่น: เพ็ญพริ้นติ้ง.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. ๒๕๕๔. **ชุมชนศึกษา Community Study**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. ๒๕๔๒. **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.

พิชญดา เรืองเดช. ๒๕๔๒. **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในกิจกรรมพัฒนาอาชีพเสริมของครอบครัวเกษตรกรในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ้องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสังคมวิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. ๒๕๒๗. **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์

มรกต ศรีรัตนา. ๒๕๓๕. **การประเมินผลกระบวนการบริหารจัดการโครงการชุมชนย่อยต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในเทศบาลเมืองปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ยุพาพร รูปงาม. ๒๕๔๕. **การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม,คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. ๒๕๒๖. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. ๒๕๓๑. **การพัฒนาชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. ๒๕๓๖. **สังคมวิทยา: หลักการศึกษา วิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อรพินท์ สพโชคชัย. ๒๕๓๗. **คู่มือการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้านโดยพลังประชาชน**. กรุงเทพมหานคร. สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย.